

(Buiten verantwoordelijkheid van de redactie; deze behoudt zich het recht voor de stukken te bekorten)

Henriëtte Roland Holst en de eenzaamheid bij bejaarden

Naar aanleiding van het mooie artikel over de eenzaamheid bij bejaarden van I. STORK-GROENVELD en J. A. M. MEERLOO (1971) ontving de redactie van verschillende lezers de volgende opmerking:

HENRIËTTE ROLAND HOLST wordt er geciteerd met deze zin: „Mij is gemeenzaam, die even eenzaam als ik het leven verlangende slijt.” Wij willen er echter op wijzen dat het aangehaalde citaat niet van HENRIËTTE ROLAND HOLST is maar van JACQUES PERK, die zijn *Iris* besluit met de woorden: „Mij is gemeenzaam wie even eenzaam het leven verlangende slijt, en die in tranen zijn vreugde zag tanen . . . doch liefelijk licht, als hij lijdt.”

Literatuur. STORK-GROENVELD, I. en J. A. M. MEERLOO (1971) *Ned. T. Geneesk.* 115, 2149.

Peccavi! Ik heb een fout gemaakt. Hartelijk dank voor uw correctie. Merkwaardig is het ontstaan van een „slip of the tongue”, waar Dr. STORK totaal geen schuld aan heeft. Aanvankelijk stuurden wij het artikel over „eenzaamheid” in, al zeggende: „zoals de dichter zeide” en dan genoteerd zoals het in mijn hoofd foutiefelijk was blijven hangen. Natuurlijk is het van JACQUES PERK. Zo'n 50 jaar geleden placht ik *Iris* uit mijn hoofd te kennen.

De redactie vroeg zeer terecht, „wie is de dichter”; en pardoes antwoordde ik zonder mijn dichtsterlijke vrienden te raadplegen: HENRIËTTE ROLAND HOLST. Merkwaardig is dit omdat zij in *De vrouw in het woud* ook zo sterk de gemeenzaamheid in eenzaam beschreef: „Wanneer vlocht zich tussen ons het band? In de wateren van het onbewuste zwommen we hand aan hand.” Dit laatste is ook zonder literaire controle geciteerd.

Voortaan zal ik niet zo op mijn geheugen vertrouwen bij mijn quotatie. Maar nu heb ik het genoeg dat reeds verschillende collegae mij op deze slip opmerkzaam maakten.

Een goede les maar ook het bewijs hoe intensief het *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* gelezen wordt.

Amsterdam, 26 december 1971

J. A. M. MEERLOO

Ziekteverschijnselen bij 108 *Yersinia-enterocolitica*-infecties

Naar aanleiding van de klinische les van Prof. ESSEVELD (1971) zou ik gaarne de volgende opmerkingen willen maken.

Afgelopen zomer werd ik geconfronteerd met een onbegrepen positieve Bang-agglutinatie (1:800, na enkele maanden dalend tot 1:100, met negatieve complementbindingsreactie) bij een patiënte met min of meer acuut opgetreden polyarthritis. Enkele weken tevoren had zij diarree gekregen en ten tijde van het eerste onderzoek bestonden nog steeds vage buikklachten, die daarna nog enkele weken persisteerden. Op dat moment nog niet bekend zijnde met het feit dat *Y.-enterocolitica*-infectie een positieve Bang-agglutinatie kan geven, werd pas vele weken later naar dit organisme gezocht: de agglutinatie bleek toen 1:160 positief te zijn (type 9); een faeceskweek leverde niets meer op (patiënte had echter om andere redenen reeds tetracycline gekregen).

Ned. T. Geneesk. 116, nr. 4, 1972

Verdere analyse van het ziektebeeld had inmiddels geleerd dat patiënte uiteindelijk toch reumatoïde arthritis had, die mogelijk geluxeerd werd door een infectie.

Alhoewel polyarthritis bij of na buikklachten niet onbekend is (salmonellosen, morbus Bang, colitis ulcerosa, morbus Crohn, morbus Whipple), ontging mij aanvankelijk het verband tussen de gevonden *Yersinia-enterocolitica*-infectie en de polyarthritis. In de literatuur vond ik evenwel een artikel dat dit verband mogelijk wel kon leggen.

AHVONEN, SIEVERS en AHO (1969) vonden in 1968 in Finland gedurende drie maanden 46 keer een positieve *Y. enterocolitica*-agglutinatie in 3875 sera die werden ingestuurd voor reuma-serologisch onderzoek. Van deze 46 patiënten bleken 19 polyarthritis met een acuut begin te hebben gehad, na voorafgaande koorts en buikklachten. Van de 27 anderen hadden er 11 erythema nodosum en 8 febrile diarree gepaard met artralgieën of lichte arthritis.

Ook NILÉHN (1969) vermeldt in haar artikel over *Y. enterocolitica* het voorkomen van erythema nodosum, artralgieën en acute arthritis, echter zonder hier nader op in te gaan.

Alhoewel de selectie van het materiaal van Prof. ESSEVELD natuurlijk niet is te vergelijken met die van de bovengenoemde Finse groep, treft het toch dat in zijn 108 gevallen slechts één keer sprake is van spierpijn (patiënte J., nr. 26). Het zou interessant zijn te vernemen of er hier toch nog meer gevallen met gewrichtsklachten geweest zijn.

Literatuur. AHVONEN, P., K. SIEVERS en K. AHO (1969) Arthritis associated with *Yersinia enterocolitica*-infection. *Acta rheum. scand.* 15, 232. — ESSEVELD, H. (1971) Ziekteverschijnselen bij 108 *Yersinia enterocolitica*-infecties. *Ned. T. Geneesk.* 115, 2003. — NILÉHN, B. (1969) Studies on *Yersinia enterocolitica*. *Acta path. microbiol. scand.* Suppl. 206.

Apeldoorn, december 1971

B. DE LEEUW

Gaarne voldoe ik aan het verzoek van collega DE LEEUW, mede te delen bij hoeveel gevallen in de reeks van 108 patiënten met *Y.-enterocolitica*-infectie gewrichtsklachten voorkwamen. Onder de 99 patiënten waarvan gegevens werden verstrekt zijn er 3 waarbij dit het geval was.

Bij patiënte nr. 26 begon de ziekte met „buikgriep”, hoge koorts, spierpijn en hoofdpijn. Na enkele weken met nu en dan koortspriodes, deelde ze aan de behandelend geneesheer mede soms wat pijn in de achterkant van een knie te voelen, hetgeen na korte tijd telkens weer spontaan verdween. Mogelijk is dit een artralgie.

Patiënt nr. 27, een 68-jarige vrouw leed sinds vele jaren aan functionele bezwaren van het gewrichtsapparaat, waarvoor indometacine (Indocid) werd gebruikt.

Het beloop van de ziekte bij patiënt nr. 84, een jongen van 5½ jaar, is in dit verband wellicht van groter belang. De ziekte begon met diarree, koorts en etterige balanitis. Op de vijfde dag bevatte de ontlasting ook bloed en slijm en zond de huisarts faeces voor kweek naar het Streeklaboratorium. Op de zesde dag kreeg het kind pijnklachten in de rechter heup met verminderde beweeglijkheid. Hiervoor werd patiëntje op de achtste dag opgenomen in het Sophia Kinderziekenhuis (behandelend arts C. KORTHALS ALTES). Inmiddels werd de uitslag van de faeceskweek bekend: *Yers. enterocolitica* type 3. Het kind was ernstig ziek, de tempera-

tuur was 38° C en de rechter heup bevond zich in de Bennetstand.

Laboratoriumgegevens: Hb 12,4 g/100 ml, Hct 45%, BSE 12 mm/1 uur, leukocytengetal: 10.000/mm (diff. 1 metamyelocyt, 1 staafk.; 81 segm., 14 lymf., 3 mon.).

Het totale ziektebeeld geleek op een acute bacteriële coxitis. Er werd een antimicrobiële therapie ingesteld (chloramfenicol 4 × 300 mg en 8 × 500.000 E penicilline per 24 uur). De agglutinatie tegen type 3 was toen 1/2560. De AST was 1 : < 100 E. Bloedkweken en urinekweken bleven steriel. Op de 19e dag werden bij röntgenologisch onderzoek geen afwijkingen in de zin van coxitis gezien. Op de 29e dag werd de antimicrobiële therapie teruggebracht op 8 × 250.000 E penicilline. Geleidelijk aan werd de beweeglijkheid van het rechter heupgewricht beter en het kind werd op de 58e dag ontslagen met advies voor fysiotherapie aan huis. Bij poliklinische controle na een week bleek de algemene toestand goed te zijn en was de beweeglijkheid van het heupgewricht normaal. De duur van de coxitis was dus ongeveer twee maanden.

Bezien we het ziekteverloop van deze patiënt in het licht van de onderzoeken van AHVONEN en medewerkers, dan zou deze coxitis ook een a-septische arthritis in causaal verband met de *T. enterocolitica* kunnen zijn. Bij onze patiënt werd echter geen polyarthritis waargenomen; bij alle 19 patiënten van de Finse onderzoekers was dit wel het geval.

T. enterocolitica-infecties bij de mens komen in West-Europa kennelijk vrij veelvuldig voor. In het gebied van Rotterdam en omgeving stellen we door kweek, meestal aangevuld met

agglutinaties, per jaar bij 63 patiënten de diagnose, in hoofdzaak selecterend op diarree (ter controle op pathogene darmbacteriën). In de praktijk wordt slechts een gering percentage van min of meer verdachte bacteriële enteritisgevallen bacteriologisch gecontroleerd. Voorts ontsnappen veel infecties aan bacteriologisch onderzoek omdat diarree vaak ontbreekt. Het zou me niet verbazen als het werkelijke aantal van deze infecties per jaar het twintigvoudige bedroeg.

Het lijkt dus zinvol om ondanks de povere oogst aan arthritisgevallen in ons materiaal ook te selecteren op polyarthritis (tevens op erythema nodosum) bij patiënten met gelijktijdige of kort ervoor bestaande buikklachten (al of niet met diarree of koorts).

Rotterdam, 29 december 1971

H. ESSEVELD

Wie is van hout?

Ik dank collega VAN REE (1971) voor zijn positieve commentaar en zijn begrijpelijke bezorgdheid. Het is de bezorgdheid van iemand die bang is voor de weerstandsgolf die het slakkegangtempo van hervorming nog meer zal vertragen.

Ik deel zijn bezorgdheid niet. De weerstand was er al en nu komt hij ten hoogste op tafel.

Literatuur. REE, F. VAN (1971) *Ned. T. Geneesk.* 115, 2073.

Amsterdam, 29 december 1971

J. FOUORAINE

BERICHTEN

Buitenland

FRANKRIJK

Vernieuwd tijdschrift. De oude *Presse Médicale* is sinds begin van deze maand getransformeerd, waarbij uiterlijk en naam veranderd zijn. Het tijdschrift heet thans *La nouvelle Presse Médicale*; het is in een tweekleurig omslag gestoken en maakt een zindelijke, zij het zakelijke indruk. De redactie berust als voorheen bij L. LEGER en J. CAMBIER. In een voorwoord belooft de redactie dat de tradities van de oude *Presse Médicale* zullen worden voortgezet: „nous resterons fidèles à la formule des éditoriaux destinés à indiquer les orientations de l'évolution médicale.” Als ideaal van onderlinge communicatie ziet de redactie de Engelstalige tijdschriften: „nous souhaitons une participation croissante des lecteurs, comparable à celle qui soutient les grands journaux médicaux de langue anglaise.”

Fondation Léon Mba. De vorige president van Gabon (een vroege Franse kolonie), LÉON MBA, had samen met generaal DE GAULLE in 1967 een protocol ondertekend, waarbij werd besloten tot stichting van een „Institut d'Epidémiologie et de Médecine africaines”. In Frankrijk, dat een eeuw lang koloniale aspiraties heeft gehad, werd als een voelbaar gemis beschouwd dat het land geen instituut bezat dat zich kon meten met de bestaande instellingen in Duitsland, Amerika, Engeland, België, Nederland en Portugal. Bij de ondertekening van het protocol had LÉON MBA voor de oprichting een bedrag geschonken, overeenkomend met 1.500.000 Franse francs. In 1971, op 30 november, werden de nieuwe gebouwen van het instituut op plechtige wijze in gebruik genomen, waarbij de tegenwoordige president van Gabon,

BONGO, aanwezig was, evenals de eerste minister van Frankrijk, CHABAN-DELMAS, en de directeur-generaal van de stichting, Prof. PIERRE MOLLARET. (*Nouv. Presse méd.*, 1 jan. bl. 3.)

GROOT-BRITANNIË

De werkdag van jonge artsen in ziekenhuizen. Uit een in het *British Medical Journal* (25 dec. 1971, suppl. bl. 87) gepubliceerd rapport van het ministerie van gezondheid en sociale zekerheid, over de werkzaamheden en werktijden van jonge artsen in de ziekenhuizen blijkt o.a. dat deze artsen zeer lange werktijden maken. De rapporteurs hebben in 9 ziekenhuizen de dagelijkse bezigheden van 85 artsen nauwkeurig gevolgd gedurende 7.000 uren. Het bleek dat de gemiddelde werkweek (average weekly duty time, including „on call”) van deze artsen 88¹/₄ uur in beslag nam, waarvan echter slechts 38¹/₂ uur actief-werkend werden besteed. Van de drie onderzochte afdelingen — algemene chirurgie, algemene geneeskunde, ongevallen en eerste hulp — was het de eerstgenoemde waar de „on call” werktijd het langst was. Met voortgezette opleiding van de jonge artsen is het droevig gesteld. In de ongevalsafdeling nam deze per week gemiddeld zeven minuten in beslag, in de afdeling voor algemene geneeskunde ongeveer 1¹/₄ uur per week. Dit waren dan nog gemiddelden; in sommige ziekenhuizen werd aan voortgezette opleiding in het geheel niets gedaan.

SCHOTLAND

Minder longkanker. Het westen van Schotland geniet de twijfelachtige eer, het hoogste cijfer voor longkanker te hebben van geheel Groot-Brittannië, misschien zelfs wel van de gehele wereld. Thans blijkt, voor het eerst in twintig jaar, het aantal longkankergevallen bij personen onder de 55 jaar